Дзяржаўная ўстанова адукацыі
“Сярэдняя школа № 13 г. Гродна”

“ПАДАРОЖЖА
Ў БЕЛАРУСКУЮ ХАТКУ”

Музейны пакой “Беларуская хатка”

Сярэдняя школа№13 г.Гродна

Мэта:пазнаёміць вучняў з сялянскім побытам, асноўнымі рэчамі, іх ужываннем і выкарыстаннем у сялянскай хаце; выхоўваць беражлівыя адносіны да гістарычнага мінулага Беларусі.

Абсталяванне: мерапрыемства праводзіцца ў музейным пакоі “Беларуская хатка”, вучні апрануты ў нацыянальныя касцюмы, кожны будзе падыходзіць да пэўнай рэчы і расказваць пра яе.

Ход мерапрыемства

Вучаніца1. Уздыхаць па старых рэчах і вяртацца да старога ўкладу жыцця не варта, але ведаць, як жылі нашы дзяды-прадзеды, трэба. А пры святле свечкі на покуці ў бацькоўскай хаце, пры святле малітвы ў душы відаць і тое, што засталося ў мінулым.

Вучань1. Сёння нас запрашае да сабе ў госці беларуская сялянская хата. Давайце хутчэй збірацца. ***(Гучыць беларуская музыка.)***

Прыветна вокны пазіраюць, нібыта ў госці запрашаюць. Ну, добры выгляд хата мае. Цікава... Што ж нас тут чакае? ***(Стук у дзверы.)***

(Гаспадары выходзяць: гаспадыня трымае хлеб-соль на ручніку, а гаспадар запаленую свечку).

Гаспадыня. Міласці просім кожнага ў нашай хаце госцем быць.

Гаспадар. Чым багата хата?

Гаспадыня. Хлебам.

Гаспадар. Адкуль усходзіць сонца?

Гаспадыня. З хаты.

Гаспадар. А хлеб?

Гаспадыня. З пячной дзяжы.

Гаспадар. Як той хлеб есці?

Гаспадыня. Разам за сталом.

Гаспадар. А дзе яго ўзяці?

Гаспадыня. Ісці ў поле жаці.

Гаспадар. Дай нам, Божа, у полі роду, у хаце згоду.

Гаспадыня. Мяне мая бабуля вучыла, а я вас вучу. Перш чым важную справу рабіць, трэба хату прыбраць, стол чыстым абрусам заслаць. Хлеб, соль на стол пакласці і свечку запаліць. (***Гаспадыня кладзе на стол хлеб-соль на ручніку, а гаспадар ставіць свечку)***

Вучань 2. Пры ўваходзе ў хату нас сустракае печ.Яна займала ў сялянскай хаце важнае і пачэснае месца. Абагравала хату, у ёй варылі ежу, на ёй спалі, адпачывалі, лячыліся.

Да печы адносіліся як да жывой істоты. Забаранялася ўжываць «у яе прысутнасці» грубыя або непрыстойныя словы: «Няможна гэта казаць, бо печ у хаце», «Сказаў бы, ды печ у хаце».

Печ (а дакладней – падпечак) – месца знаходжання добрага духа – дамавіка, галоўныя «абавязкі» якога – клопат пра дабрабыт сям'і.

(Дзяўчынка мяце венікам падлогу ад парога. Уваходзіць гаспадар.)

Гаспадар. Ад парога хату не мятуць.

Дачка. Ай, ці так ужо важна, як месці, галоўнае ж, каб чыста было.

Гаспадар. Так-то яно так, дзетка, але ж хіба ты не ведаеш? То паслухай, што я табе скажу. Парог, як і печ, – месца ў хаце незвычайнае, з ім звязана мноства народных звычаяў, абрадаў і прыкмет. Парог лічыўся ў народзе месцам, дзе жывуць душы продкаў, якія могуць уплываць на людзей, на іх здароўе, заможнасць, узаемаадносіны з іншымі людзьмі. З гэтым вераваннем звязаны розныя звычаі, якія дайшлі да нас з часоў сівой даўніны. Найбольш вядомы з іх – рытуальнае сядзенне перад парогам напярэдадні паездкі, падарожжа. Абавязкова трэба было маўчаць. Гэта сімвалізавала далучэнне да свету продкаў-нябожчыкаў. Вядома прыкмета, якая забараняе вітацца праз парог, бо гэта можа прывесці да спрэчкі, непаразумення паміж людзьмі. А ці ведаеш ты чаму на вяселлі малады ўносіць на руках у сваю хату жонку?

Дачка.Не, не ведаю.

Гаспадыня.Пераступаючы з ёю парог, ён тым самым аберагае маладую ад адмоўных да яе адносін продкаў. А вось якія яшчэ існуюць звязаныя з парогам прыкметы. Чалавека, які ўваходзіць у хату, чакае непрыемнасць, калі ён спатыкнецца аб парог. А вось садзіцца на парог або станавіцца на яго народная этыка не дазваляе. Асабліва асцерагаюцца гэтага хлопцы і дзяўчаты, інакш іх чакае адзінота. Забаранялася садзіцца на парог і цяжарным жанчынам, бо дзіця народзіцца з дрэннай памяццю. Яшчэ адзін паэтычны звычай. Калі нявеста абходзіла з паклонам усіх, развітваючыся з бацькоўскім домам, яна кланялася да зямлі парогу і прасіла прабачэння. Як бачыш, дзетка, парог займаў значнае месца ў жыцці нашых продкаў.

Яшчэ практычна ў кожнай сялянскай хаце можна ўбачыць "павука"-ажурную канструкцыю з саломінак, якую падвешвалі да столі ў покуці над сталом. Такі выраб выконваў нейкую магічную функцыю і адначасова ўпрыгожваў інтэр'ер народнага жылля. У патоках цёплага паветра, якое ўздымалася ад ежы на стале, павук павалі паварочваўся то ў адзін, то ў другі бок, паблісквaючы залацістымі саломінкамі ў сонечных праменнях. Нашы продкі вывешвалі іх перад Новым годам на самым ганаровым месцы, каб яны аберагалі хату і гаспадароў. Праз год стары "павук" спальваўся і на яго месцы з'яўляўся новы. "Павука" падвешвалі і над калыскай немаўляці, а таксама над галовамі маладых у час вяселля. Меркавалі, што ў тым доме, дзе пад столлю кружыцца залацісты саламяны "павук", заўжды будзе панаваць згода, лад і дабрабыт **(падыходзіць і паказвае).**

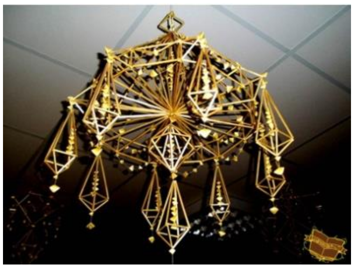

Вучаніца 2. Ажыўлялі вясковую хату рэчы, зробленыя рукамі гаспадароў і вясковых умельцаў**.**

У кожным двары абжывалася цэлае сямейства кашоў, старых і новых, вялікіх і малых. Без іх, лёгкіх і зручных, не абыходзіліся ні дарослыя, ні дзеці. ***(Падыходзіць і паказвае)*** На паліцах знаходзіліся кашы с плеценымі вечкамі, у якіх захоўвалі сушаныя каўбасы, паляндвіцы, кумпякі, тут жа стаяў цэбар для гаспадарчых патрэб.

Вучань 3.А вось перад вамі бойка.***(Падыходзіць і паказвае)***Калі малако адстойвалася ў збанках, гаспадыня збірала зверху смятану – густы, тлусты слой. Назапашвала смятаны ўдосталь і біла з яе ў бойцы масла.

Бойка – высокая круглая кадачка, звужаная кверху. Рабілі бойку з клёпак або выдзёўбвалі з дрэва. Клёпкі найчасцей стругалі з елкі, гладка апрацоўвалі гэблікам і сцягвалі абручамі. Бойка мела накрыўку з адтулінаю пасярэдзіне – для калатоўкі-біла.

Масла білі ўручную. Калатоўка шпарка бегала зверху-ўніз, знізу-ўверх. Бегала доўга і без перадыху, каб смятана ў бойцы не астыла. Збіўшы масла, злівалі ў збанкі маслёнку. Кіславатая, з залацістымі крупінкамі масла, яна смачна сёрбалася потым з цёплаю бульбаю.

Прыгадваецца казка пра дзвюх жабак, якія трапілі ў пастку – збанок са смятанаю. Адна жабка адразу выдыхнулася, здалася і патанула ў смятане. А другая, упартая, доўга працавала лапкамі, як калатоўкаю, і збіла

са смятаны масла. Стала на грудку масла і выскачыла са збанка на волю. Казка цікавая і павучальная: ніколі не падайце духам, сябры, верце ў свае сілы – і зможаце выбрацца з любой пасткі.

Вучаніца 3.Гліняны посуд і сёння карыстаецца попытам. Прыгожа глядзіцца ён і на кухоннай паліцы, і на абедзенным стале.А ў нашых прашчураў гліняныя вырабы былі на любы густ, для розных патрэб.

Гэта – збан ***(падыходзіць і паказвае)***Пасудзіна добра вядомая. У ім звычайна трымалі малако: доўга не скісае, а ў гарачыню – халоднае. Бакі ў збана выпуклыя, шыйка – звужаная. Мае ручку і носік-дзюбку, каб тое ж малако лёгка, роўным струменьчыкам лілося ў міску ці ў кубак.

Вучаніца 4. Дзеці ў сялянскіх хатах засыналі пад калыханку матчыных красён. Рыпелі панажы, стукалі бёрда з набіліцамі. Хадзілі ўверх – уніз ніты – і ткалася палатно, белае ці расквечанае яркімі ўзорамі. На чарадзейных кроснах ткалася ўсё: ад грубага зрэб'я да тонкага кужалю. І сёння яшчэ ў вясковай хаце можна ўбачыць куфар **(падыходзіць і паказвае)**, дзе ляжыць скарб, вытканы на кроснах. Ручнікі не толькі ўпрыгожвалі інтэр'ер хаты, але і шырока выкарыстоўваліся ў беларускіх абрадах**(падыходзіць і паказвае)**. На вяселлі хлебам-соллю на ручніку сустракалі маладых пасля вянчання ў царкве. Ручнікі дарылі родзічам маладога, але не ўсім, а пераважна мужчынам: маладому,яго бацьку, тату,дружыне маладога.Ужываўся ручнік і ў якасці падножніка, на які станавіліся маладыя ў час вянчання. Адыходзячы ад аналоя, нявеста старалася цягнуць за сабой і ручнік. Гэта рабілася для таго, каб сяброўкі цягнуліся за ёю,выходзілі замуж. У жалобнай абраднасці таксама прысутнічаў ручнік. На Палессі здаўна ручнікамі абвязваюць надмагільныя крыжы, каба здобіць магілы. Самых паважаных гасцей пад час урачыстасцей і зараз сустракаюць хлебам-соллю на прыгожых ручніках.

На ручніках, расшытых пеўнямі,
хлеб-соль падносім да гасцей,
вядзем за стол, каўшамі пеннымі
частуем брагай пагусцей.
І не хаваем–дзе падзенешся?-
сваіх пачэсных мазалёў.
А трэба – крынкаю падзелімся:
Лепш сто сяброў, чым сто рублёў.

(С.Грахоўскі)

Гаспадыня.Ёсць такая легенда. Чалавеку сказалі, каб ён, адыходзячы з хаты, не азіраўся назад, іначай ператворыцца ў слуп солі. Чалавек азірнуўся... Дый як жа не азірнешся, калі родная сядзіба – гэта цэлы свет. Наперадзе, за таямнічаю мяжою гарызонта новыя дарогі, новыя людзі, новы свет. Але на ўсё астатняе жыццё застаюцца ў памяці “парог, высечаны з успамінаў, дзверы на завесах цвыркуновай песні; вокны, зашклёныя вачамі блізкіх; хата, пакрытая крыламі ластавак...”

Гаспадар.Часцей азірайцеся, сябры, назад, у мінулае, каб не пагасла свечка на покуці – у бацькоўскай хаце, каб лягчэй было ісці наперад, у будучыню.

Спіс выкарыставанай літаратуры

1. Варанецкая, Л.М., Бельская, К.М., Ждан,І.Л. Выхоўваем грамадзяніна/ Л.М.Варанецкая, К.М. Бельская, І.Л. Ждан//Мн.: – Зорны верасень,2008.
2. Інтэрнэт-рэсурсы.
3. Часопіс “Беларуская мова і літаратура”.